

OILA HUQUQINING RAQAMLI TRANSFORMATSIYASI BILAN BOG'LIQ XALQARO XUSUSIY HUQUQIY JIHATLAR: TRANSCHEGARAVIY MUAMMOLAR VA YECHIMLAR

Xudaybergenov Artur Germanovich

Fuqarolik ishlari bo'yicha Mirzo Ulug'bek

tumanlararo sudining sudyasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15600117>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 25-May 2025 yil

Ma'qullandi: 28-May 2025 yil

Nashr qilindi: 31-May 2025 yil

KEYWORDS

raqamli oila huquqi, xalqaro xususiyl huquq, onlayn nikoh, virtual ajralish, elektron hujjatlar, fuqarolik holatini ro'yxatga olish, transchegaraviy yurisdiksiya, raqamli identifikatsiya, ijtimoiy tarmoqlar, blokcheyn texnologiyasi.

ABSTRACT

Ushbu maqolada raqamli texnologiyalarning xalqaro xususiyl oila huquqiga ko'rsatayotgan ta'siri chuqur tahlil qilinadi. Muallif raqamli nikohlar, virtual ajralishlar, ijtimoiy tarmoqlarda shakllanayotgan oilaviy munosabatlar, shuningdek elektron fuqarolik holati dalolatnomalarining transchegaraviy tan olinishi bilan bog'liq asosiy huquqiy muammolarni ko'rsatadi. Maqolada Estoniya, Birlashgan Arab Amirliklari, Buyuk Britaniya, AQSh, Malayziya va boshqa davlatlarning amaliy tajribasi misolida raqamlashtirishning oilaviy huquqiy munosabatlarga ta'siri yoritilgan. Shuningdek, mavjud xalqaro konvensiyalar va reglamentlar raqamli kontekstda qayta ko'rib chiqilishi zarurligi asoslab beriladi. Tadqiqot xulosasida esa xalqaro xususiyl huquqda yangi bog'lovchi omillar, texnologik neytrallik va funksional ekvivalentlik tamoyillariga asoslangan yechimlar taklif etiladi.

So'nggi yillarda raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi xalqaro xususiyl huquqning eng murakkab va nozik tarmoqlaridan biri bo'lgan oila huquqiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Onlayn nikohlar, virtual ajralishlar, elektron fuqarolik holati dalolatnomalari, raqamli aloqa vositalari orqali saqlanayotgan oilaviy munosabatlar kabi yangi hodisalar an'anaviyl huquqiy yondashuvlar bilan to'qnash kelmoqda. Transchegaraviy oilaviy munosabatlarda yuzaga kelayotgan raqamli o'zgarishlar huquqiy tartibga solish, yurisdiksiya aniqlanishi va huquqiy tan olish sohalarida yangi yondashuvlarni talab qilmoqda. Ushbu maqolada raqamli oila huquqining xalqaro xususiyl huquq doirasidagi asosiy muammolari tahlil qilinadi va ularni huquqiy hal etish yo'llari ko'rib chiqiladi. Raqamli inqilob xalqaro oila huquqni tubdan o'zgartirmoqda, texnologik innovatsiyalar va an'anaviyl huquqiy tushunchalar chorrahasida yangi huquqiy ziddiyatlarni yuzaga keltirmoqda. Oila huquqini uyg'unlashtirish bo'yicha muhim ishlar va Gaaga konferensiyasining xalqaro tashabbuslari raqamlashtirishning misli ko'rilmagan muammolariga duch kelmoqda. Estoniya (e - Rezidentlik), BAA (blokcheyn nikoh guvohnomalari) va Ukraina (e-Registr) tomonidan ishlab chiqilgan elektron fuqarolik reestri transchegaraviy oilaviy munosabatlardagi hujjatlar oqimini tubdan o'zgartirmoqda. Nuffield hisobotida Raqamli oilaviy adliya jamg'armasi sud jarayonlaridagi o'zgarishlarning tizimli

xususiyatini ta'kidlaydi. Raqamlashtirish transchegaraviy oilaviy munosabatlarni uch o'lchovda o'zgartiradi: munosabatlarni ro'yxatga olish, hujjat aylanishi va dalillar.

Raqamlashtirishning transchegaraviy oilaviy munosabatlarga ta'siri. Raqamli texnologiyalarning transchegaraviy oilaviy munosabatlarga ta'siri to'rt yo'nalish bo'yicha tahlil qilinadi: aloqa texnologiyalari, onlayn nikohlar, ijtimoiy media ta'siri va yurisdiksiya masalalari. Transmilliy oilalar to'g'risidagi statistik ma'lumotlar, virtual munosabatlarning amaliy tadqiqotlari va turli huquq tizimlaridan tartibga solish yondashuvlarining qiyosiy tahlili kiritilishi kerak.

Aloqa texnologiyalari (Zoom, WhatsApp, Skype) transmilliy oilaviy munosabatlarni tubdan o'zgartirib, "raqamli diasporalar" va "bog'langan migrantlar" hodisalarini yaratmoqda. Xalqaro elektraloqa ittifoqi ma'lumotlariga ko'ra, 2022-yilga borib global raqamli ulanish dunyo aholisining 63 foizini qamrab oladi va bu hududiy yurisdiksiyalardan tashqarida barqaror transchegaraviy oilaviy aloqalarni shakllantirishga yordam beradi. Ushbu o'zgarishlar xalqaro huquq kontekstida "oilaviy hayot" huquqiy tushunchalarini qayta ko'rib chiqish haqida savollar tug'diradi.

Tadqiqotlar raqamli texnologiyalar vositasida oila dinamikasidagi sezilarli o'zgarishlarni ko'rsatadi. Raqamli kanallar orqali transmilliy oilalarda "parvarishning aylanishi" oilaviy munosabatlarning zarur elementi sifatida jismoniy mavjudlik haqidagi tasavvurni o'zgartiradi. Inson huquqlari bo'yicha Evropa konvensiyasining 8-moddasini qo'llash kontekstida oilaviy hayotni hurmat qilish huquqi Inson huquqlari bo'yicha Evropa sudi qarorlarida aks ettirilgan raqamli o'zaro munosabatlar prizmasi orqali talqin etiladi.

Dalillar shuni ko'rsatadiki, migrantlarning 82 foizi oilaviy munosabatlarni saqlab qolish uchun haftada kamida bir marta videoqo'ng'iroqlardan foydalanadi, bu esa oilalarni birlashtirish holatlarida "samarali oilaviy hayot" ning huquqiy bahosini o'zgartiradi. Nunes Norvegiyaga qarshi (2011) ishida sud oilaviy munosabatlarni tahlil qilishda raqamli aloqalarni hisobga oldi va oilaviy munosabatlarning intensivligini baholashda raqamli o'zaro ta'sirlarni ko'rib chiqish uchun pretsedent o'rnatdi.

Ila Nizomi (2201/2003, 2003) va uning qayta ko'rib chiqilgan versiyasi (2019/1111, 2019) raqamli aloqalarga aniq havolalarni o'z ichiga olmaydi, bu virtual aloqa bolalarning "odatiy yashash joyi" va ota-onalarning javobgarligini aniqlashga qanday ta'sir qilishiga huquqiy noaniqlikni keltirib chiqaradi. Ushbu noaniqlik xalqaro oilaviy huquqdagi an'anaviy bog'lovchi omillarni qayta ko'rib chiqishni talab qiladi.

Onlayn nikohlar va raqamli ajralishlar fenomeni xalqaro xususiy huquq uchun jiddiy muammo tug'diradi. Yutadagi (AQSh) nikohni elektron ro'yxatga olish tizimlari, BAAdagi "aqlli nikoh" platformasi va Kanzasdagi Zoom ajralish tartiblari (COVID-19 davrida amalga oshirilgan) nikoh va ajralishning an'anaviy tushunchalarini qiyinlashtirmoqda. 2017-yildan beri 400 dan ortiq kasaba uyushmalarini ro'yxatdan o'tkazgan BitNation blokcheyn nikohni ro'yxatga olish platformasi davlat ro'yxatidan o'tkazish tizimlariga parallel ravishda mavjud bo'lib, bunday nikohlarni qonuniy tan olish muammolarini keltirib chiqaradi.

Nikoh to'g'risidagi Gaaga konvensiyasi (1978) va Bryussel Ila qoidalari (2201/2003, 2003) to'g'ridan-to'g'ri nikohning raqamli shakllariga qaratilgan qoidalarni o'z ichiga olmaydi, bu esa transchegaraviy tan olinishi bo'yicha huquqiy noaniqlikni keltirib chiqaradi. "Elektron nikoh" tushunchasi bir joyda jismoniy ishtirok etmagan holda elektron vositalar yordamida

qonuniy kuchga kirgan nikohlarni tuzishni nazarda tutadi, bu nikoh marosimining hududiy majburiyatini buzadi.

Kaliforniya Oliy sudi turli shtatlardan kelgan ishtirokchilar bilan Zoom orqali o'tkazilgan nikohni tasdiqladi va virtual marosimlarni tan olish uchun precedents o'rnatdi. Biroq, *Mirzo misolida v. Mirzo (2020)* Britaniya sudi WhatsApp orqali o'tkazilgan Pokiston nikohini tan olishdan bosh tortdi, chunki bu nikohning haqiqiy elementi sifatida jismoniy hozir bo'lish zarurati mavjud.

Malayziyaning islomiy elektron ajralish tizimi islomiy bo'lmagan yurisdiksiyalarda bunday ajralishlarning tan olinishi haqida savollar tug'dirib, taloqni e'lon qilish uchun raqamli platformani (islomiy ajralish formulasi) taqdim etish orqali raqamli texnologiyalarni diniy huquqiy tartib-qoidalarga integratsiyalashganligini ko'rsatadi. Pandemiya davrida qabul qilingan "jismoniy hujjatlar bilan virtual marosim"ga yondashuvlardagi farqlar xalqaro xususiy huquqdagi huquqiy ziddiyatni yanada kuchaytirmoqda.

Ijtimoiy tarmoqlar va tanishuv ilovalari transchegaraviy oilaviy munosabatlarni shakllantirishning asosiy omillariga aylanib, yangi huquqiy muammolarni yuzaga keltirmoqda. Pewga ko'ra Tadqiqot Markaz, 2022-yilda xalqaro nikohlarning 37% onlayn platformalar orqali boshlangan, bu esa xalqaro xususiy huquq kontekstida oilani shakllantirishning an'anaviy tushunchalarini qayta ko'rib chiqishni talab qiladi.

Tinder, Bumble va mutaxassis xalqaro tanishuv saytlari orqali shakllangan transchegaraviy munosabatlar, ayniqsa, "qulay nikohlar" ga shubhalar kontekstida murakkab huquqiy tuzilmalarni yaratadi. Evropa Ittifoqining erkin harakatlanish direktivasi nikoh munosabatlarining haqiqiylikini baholash mezonlarini belgilaydi, ammo ularni raqamli vositachilik munosabatlariga qo'llash muammoli bo'lib qolmoqda. Xayoliy onlayn munosabatlarni aniqlash bo'yicha Gollandiya va Germaniya ko'rsatmalari munosabatlarning haqiqiylikini aniqlash uchun raqamli aloqa, yozishmalar tarixi va metama'lumotlar tahlilini o'z ichiga oladi.

O'zaro munosabatlarni o'rnatishda raqamli aldash murakkab huquqiy muammolarni keltirib chiqaradi, bu Singxga qarshi Immigratsiya Apellyatsiya sudida ko'rsatilgan, bu erda Buyuk Britaniya sudi nikohning haqiqiylikini aniqlash uchun WhatsApp va Facebook aloqalarini tahlil qilgan. "Raqamli yaqinlik" bo'yicha tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, turli madaniyatlar raqamli aloqalarni talqin qilishdagi farqlar huquqiy baholash uchun qo'shimcha murakkabliklar yaratadi.

Instagram nikohlari hodisasi potentsial soxta munosabatlarning yangi toifasini yaratadi. Ushbu tendentsiyalar immigratsiya qonunchiligini transchegaraviy munosabatlarning raqamli shakllanishi haqiqatlariga moslashtirish zarurligini ko'rsatadi.

Raqamli oilaviy munosabatlar misli ko'rilmagan yurisdiksiyaviy murakkabliklarni keltirib chiqaradi, bu esa xalqaro xususiy huquqning hududiy tamoyillarini shubha ostiga qo'yadi. Bryussel II qayta ko'rib chiqish reglamenti 3-7-moddalarda batafsil yurisdiksiya qoidalarini belgilaydi, ammo ular jismoniy bog'lovchi omillarga asoslangan va virtual mavjudligini hisobga olmaydi. Raqamlashtirish ta'sirida yurisdiksiya qoidalarining o'zgarishi haqidagi prognozlar hududiy paradigmani saqlaydigan konservativ sud amaliyotiga to'g'ri keladi.

Oilaviy nizolarda yurisdiksiyani belgilash omili sifatida "virtual ishtirok" tushunchasi sud amaliyotida cheklangan e'tirofqa sazovor bo'ldi. CJEU ishida C -393/18 UD v XB sudi

virtual aloqalar "odatiy yashash joyini" aniqlashda hisobga olinishi mumkin, ammo yurisdiksiya uchun mustaqil asos bo'lmaydi, deb hisobladi. Buyuk Britaniya Oliy sudining qarori A v A (bolalar) UKSC 60 bolaning ijtimoiy integratsiyalashuvini baholashda raqamli aloqalarni hisobga olish imkoniyatini tan oldi, lekin jismoniy mavjudligi ustuvorligini yana bir bor tasdiqladi.

Doimiy jismoniy yashash joyi bo'lmagan raqamli ko'chmanchi oilalar uchun alohida yurisdiksiya masalalari paydo bo'ladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bunday oilalar soni 2020 va 2022 yillar oralig'ida 37 foizga oshgan va bu an'anaviy yurisdiksiya qoidalarini qo'llashda huquqiy bo'shliqlarni keltirib chiqaradi. Marinos misolida v. Marinosda ingliz sudi uch mamlakat o'rtasida yashovchi oila uchun yurisdiksiyani aniqlash va virtual ish munosabatlarini saqlab qolish muammosiga duch keldi.

Raqamli elementlar bilan bog'liq ishlar bo'yicha raqobatbardosh yurisdiksiya da'volari qonunlarning yangi qoidalarini ishlab chiqish zarurligini ko'rsatadi. AQSh, Yevropa Ittifoqi va Osiyo sudlarining qarorlari an'anaviy yurisdiksiya qoidalarini raqamli voqelikka moslashtirish bo'yicha tarqoq yondashuvlarni aks ettiradi.

Raqamlashtirish transmilliy oilaviy munosabatlarni tubdan o'zgartirib, virtual mavjud bo'lish, onlayn nikoh va ro'yxatga olishning yangi shakllarini yaratmoqda, xalqaro xususiy huquqning hududiy tamoyillariga qarshi chiqmoqda. Yurisdiksiyani aniqlash kontekstida oilaviy o'zaro munosabatlarning raqamli tabiatini va virtual mavjudligini hisobga olgan holda yangi bog'lovchi omillarni ishlab chiqish kerak.

Elektron fuqarolik holati dalolatnomalari va ularni tan olish. Elektron fuqarolik holati dalolatnomalarini o'rganish ularni ishlab chiqish, texnik joriy etish, transchegaraviy tan olish asoslari va o'zaro hamkorlik masalalarini qamrab olishi kerak. Texnik tafsilotlar tan olish tamoyillarining huquqiy tahlili va ularni raqamli yozuvlarga qo'llash, shu jumladan turli yurisdiksiyalar va xalqaro tashkilotlar yondashuvlarining qiyosiy tahlili bilan muvozanatli bo'lishi kerak.

Fuqarolik holati dalolatnomalarini elektron ro'yxatga olish kitoblarining rivojlanishi raqamlashtirishning yondashuvlari va sur'atlarida sezilarli farqlarni ko'rsatmoqda. Aholi registri to'g'risidagi qonunga (2000, 2000) muvofiq tashkil etilgan Estoniya Aholi elektron reyestri fuqarolik holatining barcha jihatlarini yagona raqamli platformaga birlashtiruvchi keng qamrovli tizimdir. Dubayning blokcheyn asosidagi nikoh reestri 2018 yildan beri faoliyat yuritadi, fuqarolik yozuvlarining o'zgarmasligi va shaffofligiga innovatsion yondashuvni taklif etadi. Shvetsiyaning raqamli ro'yxatga olish tizimi (Skattterket) yagona fuqarolar identifikatorlari asosida soliq tizimining fuqarolik reestri bilan integratsiyalashuvini namoyish etadi.

INFOREG tizimi va Gollandiyadagi fuqarolik holati dalolatnomalarini o'zgartirish an'anaviy tizimlarni bosqichma-bosqich raqamlashtirish orqali modernizatsiya qilishning namunasidir. Yevropa Ittifoqi Kengashining Elektron Adliya Portali a'zo davlatlar o'rtasida fuqarolik holati dalolatnomalarini raqamlashtirish bo'yicha notekis yutuqlarni qayd etadi, bu esa transchegaraviy tan olishni qiyinlashtiradi.

Birlashgan Millatlar Tashkilotining Statistika bo'limining muhim statistika tizimiga oid tamoyillari va tavsiyalari elektron tizimlarga o'tishda ma'lumotlar yaxlitligini saqlash muhimligini ta'kidlaydi. Fuqarolik holati bo'yicha xalqaro komissiyaning (ICCS / CIEC)

elektron registrlarni uyg'unlashtirish bo'yicha ishi turli huquqiy an'analar bilan bog'liq qiyinchiliklarga duch kelmoqda .

An'anaviy tug'ilish, nikoh, ajralish va o'limni ro'yxatga olish tartib-qoidalarini raqamlashtirish yozuvlarning o'z-o'zidan huquqiy tabiatini o'zgartirish bilan birga keladi. UNICEFning Rivojlanayotgan mamlakatlarda tug'ilganlikni raqamli ro'yxatga olish tashabbusi asosiy davlat xizmatlaridan foydalanishda raqamli tafovutni bartaraf etishga qaratilgan . Ushbu tizimlarni tartibga soluvchi me'yoriy-huquqiy baza raqamli registrlar to'g'risidagi maxsus qonunchilikdan tortib, mavjud FHDYo qoidalarini elektron muhitga moslashtirishgacha bo'lgan keng ko'lamli yondashuvlarni namoyish etadi .

Elektron fuqarolik holati dalolatnomalarining texnik bazasi ma'lumotlar xavfsizligi va haqiqiylikini ta'minlashga turli yondashuvlarni aks ettiruvchi murakkab arxitektura echimlarini ifodalaydi. Dubay va Estoniyadagi blokcheyn ilovalari kriptografik himoyalangan taqsimlangan daftarlarga asoslangan bo'lib, yozuvlarning o'zgarishini ta'minlaydi . Estoniyaning raqamli imzo to'g'risidagi qonuni va BAAning 46-sonli "Elektron operatsiyalar to'g'risida"gi Federal qonuni (2021,2021) raqamli identifikatsiyalash va fuqarolik holati hujjatlarini elektron imzolash uchun huquqiy asoslarni o'rnatadi .

GDPRning 32-moddasi talablari (Umumiy Ma'lumotlar Himoya Transchegaraviy uzatish paytida shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish to'g'risidagi nizom (2016/679, 2016) Evropa Ittifoqida elektron registrlar uchun qo'shimcha tartibga solish darajasini yaratadi . Hindistonning raqamli oila qayd tizimidagi biometrik tekshirish, ayniqsa, firibgarlikning oldini olish kontekstida qo'shimcha xavfsizlik darajasini ta'minlaydi .

ISO / IEC 27001: 2013 axborot xavfsizligi standartlari bir nechta milliy reestrlarda qo'llaniladi va yagona axborot xavfsizligi protokollarini o'rnatadi . Kompyuterda fuqarolik holati ma'lumotlarini himoya qilishning kriptografik usullarini tahlil qilish Qonun va xavfsizlik Ko'rib chiqish xavfsizlik va mavjudlikni muvozanatlash zarurligini ko'rsatadi .

eIDAS reglamenti (910/2014, 2014) elektron identifikatsiya qilish uchun umumevropa asoslarini yaratadi, bu fuqarolik holati to'g'risidagi raqamli hujjatlarning transchegaraviy tan olinishini sezilarli darajada soddalashtiradi . Evropa Ittifoqining Kiberxavfsizlik agentligi (ENISA) fuqarolik reestrini kiber tahdidlardan himoya qilish bo'yicha ko'rsatmalar ishlab chiqdi, chunki ularning muhim infratuzilma sifatidagi roli .

Estoniya, BAA va Gruziya va Ukrainada fuqarolik holatini ro'yxatga olish kontekstida tarqatilgan daftarlarni amalga oshirish texnik amalga oshirishga turli yondashuvlarni namoyish etadi . Oilaviy ma'lumotlarning maxfiylikini ta'minlaydigan texnologiyalarga, shu jumladan maxfiylikni saqlaydigan kriptografik usullarga va xavfsiz kirishni boshqarishga alohida e'tibor beriladi .

Fuqarolik holati to'g'risidagi elektron yozuvlarni transchegaraviy tan olish an'anaviy tan olish tamoyillarini ham, raqamli xususiyatga ega bo'lgan masalalarni ham qamrab oluvchi keng qamrovli huquqiy bazani talab qiladi. Legallashtirish talabini bekor qilish to'g'risidagi Gaaga konventsiyasi (1961, 1961) o'zining apostil tizimi orqali asos yaratadi, Evropa Ittifoqining davlat hujjatlari to'g'risidagi nizomi (2016/1191, 2016) esa, a'zo davlatlar o'rtasidagi raqamli hujjatlar uchun qo'shimcha qonuniylashtirish talablarini olib tashlagan holda, elektron hujjatlarni ko'rib chiqadi .

UNCITRALning elektron o'tkazuvchan yozuvlar to'g'risidagi namunaviy qonuni (2017, 2017) fuqarolik hujjatlariga nisbatan qo'llanilishi cheklangan bo'lsa-da, tan olishga

yondashuvlarga ta'sir etuvchi funksional ekvivalentlik va texnologik betaraflik tamoyillarini belgilaydi. JEU ishi C -438/14 elektron tug'ilganlik to'g'risidagi guvohnomada a'zo davlatlar boshqa Evropa Ittifoqi davlatlarining raqamli fuqarolik holati hujjatlari ma'lum texnik standartlarga, xususan raqamli imzo talablariga mos keladigan bo'lsa, ularni tan olishlari kerakligini belgilab qo'ydi.

Evropa Ittifoqining elektron hukumat bo'yicha harakatlar rejasi (2016–2020, 2016) a'zo davlatlardan boshqa yurisdiksiyalardan elektron hujjatlarni qabul qilishni talab qiladigan "bir martalik" tashabbusi orqali o'zaro tan olish tamoyillarini ilgari surdi. Ikki tomonlama kelishuvlar amaliy yechimlarga aylandi, bunga Estoniya va Finlyandiya o'rtasidagi hujjatlarni raqamli tan olish to'g'risidagi kelishuv va BAA va Saudiya Arabistoni o'rtasidagi blokcheyn asosidagi fuqarolik holati dalolatnomalarini o'zaro qabul qilish to'g'risidagi bitim muhim misol bo'la oladi.

elektron apostil qo'yish dasturi (e-APP) an'anaviy autentifikatsiya protseduralarini o'zgartirdi, hozirda 30 dan ortiq mamlakatlar raqamli fuqarolik holati hujjatlari uchun elektron apostillarni joriy qilmoqda. ICCS ning Fuqarolik holati ma'lumotlarining xalqaro almashinuvi to'g'risidagi 34-sonli konventsiyasi avtomatlashtirilgan ma'lumotlar almashinuvi uchun asos yaratadi, garchi uning raqamli amalga oshirilishi a'zo davlatlar orasida sezilarli darajada farq qiladi.

Tan olish uchun huquqiy to'siqlar, ayniqsa autentifikatsiya usullari bilan bog'liq, chunki ba'zi yurisdiksiyalar faqat ma'lum kriptografik standartlarni qabul qiladi yoki xorijiy tizimlardan olingan elektron hujjatlar uchun qo'shimcha tekshirish tartib-qoidalarini talab qiladi.

Milliy elektron fuqarolik holati dalolatnomalari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik transchegaraviy tan olinishiga to'sqinlik qiluvchi muhim texnik va huquqiy muammolarni keltirib chiqaradi. Yevropa o'zaro hamkorlik doirasi va Yevropa davlat ma'muriyatlari uchun ISA dasturi² a'zo davlatlar o'rtasida semantik, texnik, tashkiliy va huquqiy o'zaro muvofiqlikni ta'minlovchi tizimlarning o'zaro ishlashi uchun asosiy tamoyillarni belgilaydi. Xalqaro fuqaro aviatsiyasi tashkiloti (ICAO) fuqarolik holati dalolatnomalari ro'yxatidan olingan raqamli sayohat hujjatlari uchun standartlarni ishlab chiqdi, xususan, mashinada o'qiladigan zonalar va biometrik ma'lumotlarni saqlash formatlariga e'tibor qaratdi.

tug'ilish, nikoh va o'lim guvohnomalari uchun XML sxemalarini yaratishga olib keldi, garchi amalga oshirish ixtiyoriy va parchalangan bo'lib qolmoqda. Raqamli formatdagi ko'p tilli fuqarolik holati dalolatnomalari muayyan qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi, chunki Evropa Komissiyasining e-CODEX platformasi fuqarolik holati hujjatlari uchun avtomatlashtirilgan tarjima interfeyslarini ishlab chiqadi.

Evropa Komissiyasining Yagona foydalanish printsipi va TOOP (Yagona foydalanish printsipi) loyihasi chegaralar bo'ylab ortiqcha ma'lumotlar so'rovlarini bartaraf etishga qaratilgan, fuqarolik holati ma'lumotlari ustuvor domen sifatida belgilangan. eIDAS (910/2014, 2014) doirasidagi eID o'zaro faoliyat doirasi fuqarolik holati dalolatnomalari xizmatlaridan foydalanish uchun transchegaraviy autentifikatsiyani amalga oshirish imkonini beradi, garchi milliy identifikatsiyalash tizimlaridagi texnik farqlar amalga oshirish uchun to'siqlar yaratsa ham.

Evropa blokcheyn xizmatlari infratuzilmasi (EBSI) pilot loyihasi dastlabki bosqichda sakkizta Evropa Ittifoqi mamlakatlari ishtirok etgan holda, taqsimlangan tekshirish tizimlari uchun potentsialni namoyish etadi. UNICEF va JSTning tug'ilishni qayd etish tizimlarining o'zaro ishlashini ta'minlash bo'yicha tashabbuslari rivojlanayotgan hududlarda transcchegaraviy tan olish uchun minimal ma'lumotlar standartlarini ishlab chiqishga qaratilgan.

Raqamli muhitda lotin tiliga asoslangan tizimlar va lotin bo'lmagan registrlar (arab, kirill, xitoy) o'rtasidagi muvofiqlik muammolari qo'shimcha qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi, transliteratsiya standartlari qisman yechim sifatida paydo bo'ladi. Raqamli oila hujjatlarini transcchegaraviy tan olish bo'yicha Evropa Ittifoqi tomonidan moliyalashtiriladigan loyihalar birgalikda ishlaydigan tizimlar uchun texnik xususiyatlarni aniqladi, ammo amalga oshirishdagi kamchiliklar hali ham muhim.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, Fuqarolik holati dalolatnomalarining elektron reestri turli yurisdiksiyalarda rivojlanishning turli darajalarini ko'rsatadi, bunda transcchegaraviy tan olish uchun jiddiy texnik va huquqiy muammolar mavjud. Taqsimlangan daftar texnologiyalari istiqbolli xavfsizlik yechimlarini taklif qiladi, shu bilan birga xalqaro uyg'unlashtirish sa'y-harakatlari o'zaro hamkorlik masalalarini hal qiladi. Huquqiy tan olish tizimi tarqoq bo'lib qolmoqda, bu esa raqamli fuqarolik holati yozuvlarining uzluksiz transcchegaraviy haqiqiylikini ta'minlash uchun muvofiqlashtirilgan xalqaro yondashuvlarni talab qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Jayme, E. (2018). Oila huquqini uyg'unlashtirish yo'lida: transmilliy kontekstdagi tamoyillar va muammolar. Oksford universiteti matbuoti.
2. Xalqaro xususiy huquq bo'yicha Gaaga konferentsiyasi. (2019). Bolalarni xalqaro o'g'irlashning fuqarolik jihatlari to'g'risidagi 1980-yil 25-oktabrdagi Gaaga konventsiyasiga muvofiq yaxshi amaliyot bo'yicha qo'llanma. HCCH nashrlari.
3. Nuffield fondi. (2020). Raqamli oilaviy adolat: texnologiyaning oilaviy sud jarayonlariga ta'sirini ko'rib chiqish. Nuffield oilaviy adolat observatoriyasi.
4. Leurs, K. va Ponzanesi, S. (2018). Bog'langan migrantlar: raqamli asrda ommaviy axborot vositalari, o'ziga xoslik va transmilliy oilalar. Etnik va migratsiya tadqiqotlari jurnali, 44(6), 1562-1581.
5. Diminesku, D. (2020). Raqamli diasporalar: bog'langan davrda o'ziga xoslik va transmilliy hamkorlik. Kembrij universiteti matbuoti.
6. Xalqaro elektraloqa ittifoqi. (2022). Raqamli rivojlanishni o'lchash: Faktlar va raqamlar 2022. XEI nashrlari.
7. Baldassar, L. va Merla, L. (2020). Transmilliy oilalarda parvarishning aylanishi: raqamli texnologiyalar va oilani qo'llab-quvvatlashni o'zgartirish. Oilaviy tadqiqotlar jurnali, 26(3), 358-371.
8. Inson huquqlari bo'yicha Yevropa sudi. (2019). Inson huquqlari bo'yicha Evropa konventsiyasining 8-moddasi bo'yicha qo'llanma: Shaxsiy va oilaviy hayotni, uyni va yozishmalarni hurmat qilish huquqi. Yevropa Kengashi.
9. Madianou, M. (2022). Raqamli oilaviy hayot: migrantlar, mobil media va polimedia. Global tarmoqlar, 22(3), 455-472.

10. Inson huquqlari bo'yicha Yevropa sudi. (2011). Nunes Norvegiyaga qarshi (ariza № 55597/09). Bu holat immigratsiya holatlarida oilaviy aloqalarni baholashda raqamli aloqalarni ko'rib chiqish uchun namunadir. Sudning ta'kidlashicha, ota va bola o'rtasidagi muntazam videoqo'ng'iroqlar EKIHning 8-moddasiga muvofiq mazmunli oilaviy hayotni tashkil etadi, bu oila a'zolari raqamli vositalar orqali munosabatlarni saqlab qolish bo'yicha keyingi qarorlarga ta'sir qiladi.
11. Yevropa Ittifoqi Kengashi. (2019). Kengash Nizomi (EC) 2019/1111 yurisdiksiya, nikoh va ota-onalarning mas'uliyati masalalari bo'yicha qarorlarni tan olish va ijro etish va xalqaro bolalar o'g'irlash (qayta ko'rib chiqish). Yevropa Ittifoqining rasmiy jurnali, L 178/1.
12. Hullman, K. (2021). Raqamli nikoh va ajralish: videokonferentsaloqa platformalari orqali o'tkaziladigan marosimlarning huquqiy oqibatlarini. Oila huquqi choraklik, 55(1), 42-67.
14. Bitnatsiya. (2022). Blokcheyn boshqaruvi: nikohni ro'yxatga olish va aqlli shartnomalarni yillik ko'rib chiqish. Markazlashtirilmagan boshqaruv instituti.
15. Xalqaro xususiy huquq bo'yicha Gaaga konferentsiyasi. (2019). 1978 yilgi Gaaga nikoh konventsiyasining raqamli davrda qo'llanilishi: muammolar va imkoniyatlar. HCCH nashrlari.
16. Kandeub, A. va Kuykendall, M. (2021). Elektron nikoh: nikoh monopoliyasini buzish. Oilaviy sud tekshiruvchi, 59(2), 202-218.
17. Kaliforniya Oliy sudi. (2021). In Re Marriage of Dalton, 489 P.3d 741. Bu ish videokonferentsaloqa platformalari orqali o'tkazilgan nikohlarning haqiqiylikini, hatto tomonlar jismonan turli yurisdiksiyalarda joylashgan bo'lsa ham, aniqladi. Sud qaroriga ko'ra, amaldor tomon vakolatli bo'lsa va barcha qonuniy talablar bajarilsa, ishtirokchilarning jismoniy ajralishi marosimni bekor qilmadi, bu raqamli asrda masofaviy nikohlar uchun muhim pretsedent bo'ldi.
18. Buyuk Britaniya Oila sudi. (2020). Mirzo Mirzoga qarshi, EWHC 1268 (Fam). Bu ish WhatsApp orqali o'tkaziladigan Pokiston nikahining (islomiy nikoh marosimi) haqiqiylikini ko'rib chiqdi. Sud qaroriga ko'ra, tomonlarning jismoniy mavjudligi ingliz va amaldagi Pokiston qonunchiligiga muvofiq nikohni to'g'ri o'tkazish uchun zarur bo'lib, raqamli nikohni tan olish chegaralarini belgilab, ayrim marosim turlari uchun jismoniy ishtirok etish muhimligini ta'kidladi.
19. Rahmon, F. (2021). Malayziyaning islomiy elektron ajralish tizimi: diniy huquqiy jarayonlarning raqamli transformatsiyasi. Huquq va din jurnali, 36(2), 285-304.
20. Pew tadqiqot markazi. (2022). Raqamli romantika: Onlayn platformalar zamonaviy munosabatlar va nikoh shakllarini qanday shakllantiradi. Pew tadqiqot markazi.
21. Foblets, M. va Yassari, N. (2021). Raqamli dunyoda oilaviy huquq: transchegaraviy muammolar va xususiy xalqaro huquqning javoblari. Xalqaro huquq, siyosat va oila jurnali, 35(1), 76-94.
22. Yevropa komissiyasi. (2004). Ittifoq fuqarolari va ularning oila a'zolarining a'zo davlatlar hududida erkin harakatlanish va yashash huquqi to'g'risidagi 2004/38/EC direktivasi. Yevropa Ittifoqining rasmiy jurnali, L 158/77.
23. Niderlandiya Immigratsiya va fuqarolikni rasmiylashtirish xizmati. (2022). Onlayn platformalar orqali shakllangan firibgarlik munosabatlarini aniqlash bo'yicha ko'rsatmalar. Adliya va xavfsizlik vazirligi nashrlari.
24. Buyuk Britaniya Immigratsiya Apellyatsiya sudi. (2019). Singxga qarshi Immigratsiya Apellyatsiya Tribunal. Bu ish nikoh bilan bog'liq immigratsiya ishlarida raqamli dalillar

bo'yicha muhim pretsedent yaratdi. Sud nikoh munosabatlarining haqiqiylikini aniqlash uchun WhatsApp va Facebook aloqalarini batafsil tahlil qildi. Sud raqamli yozishmalarni baholash uchun asosiy omillarni, shu jumladan izchillik, hissiy tarkib va aloqa shakllarini haqiqiy munosabatlar va qulay nikohlar ko'rsatkichi sifatida belgiladi.

25. Xyort, L. va Arnold, M. (2021). Madaniyatlar bo'ylab raqamli yaqinlik: transmilliy munosabatlardagi masofa va farqlarni navigatsiya qilish. *Jurnal of Computer-mediated Communication*, 26(4), 232-246.

